



אזהרה מקולומביה למחנה השלום בישראל

ד"ר דליה שיינדלין*

אוקטובר 2016

המאמר פורסם לראשונה באנגלית בעיתון הארץ ב-7 באוקטובר 2016

ב-2 באוקטובר פסלו אזרחי קולומביה הסכם שלום היסטורי שהושג בין הממשלה וקבוצת המורדים האלימה והמרקסיסטית המוכרת בשם FARC. אחרי כ-50 שנה, רבע מיליון הרוגים ושישה מיליון עקורים, קולומביה ביקשה להציב את העבר מאחוריה ולהתחיל את חיי עתידה. אבל, 50.2% מהמצביעים אמרו "לא" להסכם במשאל העם שנערך לגביו.

מדוע נכשל משאל העם? מה ניתן להסיק מהכישלון הזה לגבי משא ומתן עתידי, שיתוף הציבור ותהליכי שלום עתידיים? אלו הן שאלות מטרידות. אולם ההתפתחויות בקולומביה טומנות בחיקן גם לקחים משמעותיים עבור ישראל, הפלסטינים וסכסוכים ממושכים אחרים בעולם.

אחת הסיבות לכישלון משאל העם הייתה שהוא נתפס כמדד לפופולריות של נשיא קולומביה, חואן מנואל סנטוס, שסובל מחוסר אהדה בציבור. הסכנה של מנהיגות חלשה בזמן ניהול תהליכי שלום אינה מוגבלת למשאל עם בלבד. בישראל, בשנת 2000, התמיכה הצונחת בראש הממשלה דאז אהוד ברק והקואליציה הצולעת שבראשה עמד בזמן הדיונים בקמפ דייוויד החלישו את עמדת המיקוח שלו בשולחן המשא ומתן. ב-2008, לאור החשדות שרצו מעל ראש הממשלה דאז אהוד אולמרט, חששו הפלסטינים שלא תהיה לו הסמכות והיכולת להגיע לעסקה, ואכן התהליך עלה על שרטון.

מה ניתן לעשות? זה לא כל כך יעיל לייעץ למנהיגים להשיג אחוזי תמיכה גבוהים בסקרים לפני שהם מבקשים לגבש הסכמי שלום רגישים. אולם, ניתן להסיק את ההיפך: על מנהיגים שנהנים מאהדה ציבורית גדולה מוטלת אחריות רבה יותר לקדם יישוב סכסוכים. בנימין נתניהו, אשר נבחר לראשות הממשלה כבר ארבע פעמים, נכשל בכך ולא מינף את מעמדו לטובת קידום השלום.

סיבה נוספת להחלטת הציבור בקולומביה להצביע נגד הסכם השלום הייתה הקמפיין החלש שניהלו תומכי ההסכם, וזאת עקב הנחות שגויות בהן החזיקו. פרופ' שלמה בן עמי, לשעבר שר החוץ וחבר צוות המשא ומתן בימי אהוד ברק, ייעץ לקולומביה במהלך המשא ומתן שהתנהל שם. בראיון טלפוני איתי הוא ציין שהממשלה הקולומביאנית הייתה בטוחה שההסכם יזכה ברוב, ועל כן השקיעה מעט מאוד בקמפיין הציבורי לקראת המשאל. לעומת זאת, מתנגדי ההסכם נקטו בקו פופוליסטי, תוך התמקדות בטענה שתוכן ההסכם מנוגד לרוח הצדק, ושניתן היה להגיע לעסקה טובה יותר. רוב כלי התקשורת במערב ציטטו לפני המשאל בעיקר את תוצאות הסקרים שהצביעו על רוב לתומכי ההסכם, על-אף שפורסמו גם נתונים ומגמות בעייתיים, כפי [שציינת](#) כשהודיעו על ההסכם שהושג.

* ד"ר דליה שיינדלין היא עמיתת-מדיניות במיתוים – המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, שם היא עוסקת בחקר השוואתי של סכסוכים ותהליכי שלום. לאחרונה פרסמה מאמר על [לקחים לתהליך השלום הישראלי-פלסטיני מהסכסוך בקפריסין](#). בנוסף, ד"ר שיינדלין משמשת כסוקרת דעת קהל ומרצה באוניברסיטת תל-אביב.

זוהי אזהרה עבור השמאל הישראלי, מאחר שבישראל ישנו חוק יסוד המחיב עריכת משאל עם במקרה של ויתור על שטחים שברביבונות ישראל. הימין כבר למד את הלקח: משאל עם יכול להיכשל למרות הדעה הנפוצה לפיה הישראלים תומכים בשתי מדינות וכמהים לשלום. אם אי-פעם יובא הסכם שלום לפתחו של הציבור בישראל, אסור יהיה לתומכי ההסכם להפגין שאננות, לא משנה מה יראו הסקרים. דחיית הסכם שלום על-ידי הציבור מהווה מכשול עצום בדרך ליישוב סכסוך. ייתכן שבקולומביה עוד יפעלו בפרך לשקם את המשא ומתן למרות תוצאות משאל העם, אך המקרה של קפריסין מעיד על הקשיים שבדרך. שנים-עשר שנים לאחר שנדחה הסכם השלום באי במשאל עם, קפריסין עודנה מחולקת. למרות ההתקדמות שחלה שם לאחרונה, עדיין אין בקפריסין פריצת דרך לשלום.

ההתפתחויות בקולומביה - ביחד עם תוצאות משאל העם האחרון בבריטניה - מעלות תהיות חשובות בנוגע לשאלה האם הציבור באזורי סכסוך צריך בכלל להצביע באופן ישיר על נושאים דוגמת הסכמי שלום. מאט קוורטופ, מומחה עולמי למשאלי עם, [ייעץ למנהיגים](#) לחשוב פעמיים לפני שהם עורכים אותם. אנליסטים ב"ניו יורק טיימס" [צינו](#) שהם אינם רואים משאלי עם בנושאים אלה בעין יפה, בין היתר כי יכולים להשפיע על תוצאותיהם גורמים שרירותיים, כגון ההוריקן שפגע באזורים שתמכו בהסכם בקולומביה ושהוביל לשיעורי הצבעה נמוכים שם. בן עמי ציין שלידו משאלי עם שכאלה מתאימים יותר לדיקטטורות מאשר לדמוקרטיאות. את החקיקה בישראל יהיה קשה לשנות, אך למדינות אחרות המבקשות לסיים סכסוכים, ייתכן שעדיף לבחור בדרך אחרת.

אבל הבעיה נעוצה לא רק בשיטה של משאלי עם. הקולומביאנים דחו את תוכן ההסכם, אשר היה מבוסס ברובו על גישת "הצדק המעברי" וכלל תגובה סלחנית ל-FARC בתמורה לפירוקם מנשק ולהשכנת שלום. גישת הצדק המעברי מושתתת על סלחנות שמאפשרת לדאוג לעתיד במקום להשיג נקמה על העבר. דוגמאות בהן נעשה שימוש בגישה זו הן "ברית השכחה" (*pacto del olvido*), שאפשרה על-פי בן עמי לספרד להתגבר על תקופת שלטונו של פרנקו, וועדת האמת והפיוס שהוקמה בדרום אפריקה.

יותר ממחצית המצביעים בקולומביה לא יכלו לשאת את המחשבה שלוחמי FARC שהשליטו בהם טרור במשך עשורים ארוכים, ישולבו מחדש בחברה ושישוריינו להם עשרה מושבים בפרלמנט. במקום להיענש, הם יקבלו לגיטימציה או אפילו פרס. עבור אותם מצביעים, זה לא צודק לסלוח ולשכוח. הם בחרו להיאחז בתפיסתם אודות צדק במקום לאפשר את יישום הסכם השלום.

בסכסוך שלנו, הישראלים נוטים להאשים את הפלסטינים בכך שהם מעדיפים להשיג צדק לגבי העבר במקום שלום לעתיד. האשמה זו עולה באופן תדיר בעקבות הדרישה הפלסטינית להכרה בסבל שלהם מאז שנת 1948. ישראלים טוענים שזוהי אובססיה לצדק היסטורי שמהווה הוכחה לכך שהפלסטינים בוחרים בגאווה הלאומית שלהם על פני חיים טובים יותר. המקרה של קולומביה מלמד אותנו שזוהי טענה בלתי-מדויקת ושאינה ייחודית. ניתן להסיק ממקרה זה שעל-מנת להשיג שלום באזור שלנו, הישראלים יצטרכו לקבל את הצורך הפלסטיני בהשגת תחושה של צדק, ואילו הפלסטינים לא יוכלו לקדם שלום תוך התעלמות מתחושת חוסר הביטחון של הישראלים, שמושרשת כל כך בחוויה היהודית המודרנית. בן עמי טען שאסור להתעלם במשא ומתן מגורמים רגשיים כאלה, כי הדבר צפוי לחבל בתהליך השלום.

משאל העם בקולומביה מעלה שאלות נוספות. מדוע באזורים שהושפעו הכי פחות מהסכסוך הצביעו האזרחים נגד ההסכם? מדוע הפסקת אש, שנכנסה לתוקפה שנה לפני קיום משאל העם, לא הצליחה להרגיע את הרוחות ולייצר תמיכה ציבורית רבה יותר בהסכם? התשובות על שאלות אלו עדיין אינן ברורות. ואולם לעת עתה, השלום חמק. אם חוסר ההצלחה ליישב את הסכסוך בקולומביה תתרום משהו לתהליך שלום מוצלח יותר בסכסוך הישראלי-פלסטיני, או בכל מקום אחר בעולם, כישלון משאל העם לפחות לא יהיה לשווא.